

1. ขอบเขตของวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์เรื่อง "ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2501" เป็นงานวิเคราะห์คำประพันธ์ร้อยกรองของไทยที่พิมพ์เผยแพร่ตามนิตยสารและหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในช่วงที่หนังสือพิมพ์เป็นที่แพร่หลายในประเทศไทย คือ ราวปี พ.ศ. 2475 อันเป็นปีที่ไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ระบอบประชาธิปไตย ผู้วิจัยจึงถือเอาจุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นการวิเคราะห์คำประพันธ์ร้อยกรองของไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบกับลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และดูการเปลี่ยนแปลงที่ติดตามมาจนถึง พ.ศ. 2501 อันเป็นจุดเปลี่ยนแปลงการปกครองอีกจุดหนึ่ง¹ ทั้งยังเป็นจุดที่มีผลกระทบกระเทือนต่อวรรณกรรมไทยทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เพราะการปิดกั้นการแสดงออกทางความคิดเสรีของนักเขียนในช่วงนี้ เมื่อจุดนี้เป็นจุดเริ่มยุคมืดของวรรณกรรมไทย ผู้วิจัยจึงใช้เป็นจุดจบของการวิเคราะห์เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิวัฒนาการของงานประพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าว เปรียบเทียบกับงานอันเป็นผลของการปิดกั้นทางความคิดเสรีในยุคนั้นด้วย

คำว่า "ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรอง" ในที่นี้หมายความว่าถึงลักษณะโดยทั่วไปของคำประพันธ์ร้อยกรองอันแบ่งแยกได้เป็นลักษณะของเนื้อหา และลักษณะของรูปแบบ "คำประพันธ์ร้อยกรอง" นั้น เป็นคำที่ใช้เรียกบทประพันธ์ซึ่งต้องอาศัย รูปลักษณะ จังหวะ และกฎเกณฑ์การสัมผัสเป็นสำคัญ ได้แก่คำประพันธ์ประเภท โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย รวมทั้งกลอนเปล่า ซึ่งปัจจุบันเรามักรวมเรียกคำประพันธ์เหล่านี้ว่า "กวีนิพนธ์"

¹ วันที่ 20 ตุลาคม 2501 คณะทหารมี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้ายึดอำนาจการปกครองประเทศจากรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร.

"เนื้อหา" (content) ได้แก่ สารที่ได้จากการอ่านคำประพันธ์ร้อยกรองแต่ละบท เสนอให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความคิดของผู้เขียนที่มีต่อสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ในชีวิตของเขา อีกทั้งเป็นแนวทางนำไปสู่การวิเคราะห์ความมุ่งหมายที่ผู้เขียนต้องการเสนอ และหลักการของผู้เขียนแต่ละคน ทั้งนี้ได้รวมถึงเนื้อหาที่เป็นเรื่องเล่าในวรรณคดีต่าง ๆ

"รูปแบบ" (form) นั้น หมายถึง ลักษณะของการประพันธ์ บทประพันธ์ร้อยกรองแต่ละชนิด เกี่ยวโยงด้วยเสียง ภาษา ลีลาของการเล่นคำ รวมทั้งความเหมาะสมในการที่ผู้เขียนเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์นั้น ๆ เสนอความคิดที่ปรากฏออกมาเป็นเนื้อหาด้วย รูปแบบจึงเป็นสิ่งช่วยสื่อความคิดที่แสดงออกในเนื้อหาให้ผู้อ่านเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

เนื้อหาของคำประพันธ์ร้อยกรองของไทย ผู้วิจัยศึกษาแล้วแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ร้อยกรองพาฝัน (Romantic) คือคำประพันธ์ที่มุ่งให้ความบันเทิงหรืออารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ โดยถือเอาอารมณ์ของผู้เขียนเพียงคนเดียวเป็นหลัก ฉายทอดออกมาในลักษณะว่าพึงรำพันถึงความรักระหว่างหญิงชาย ความใคร่ในรูปรสสัมผัส อารมณ์อันเป็นผลจากความรักความใคร่นั้น เป็นต้นว่า ความสุข ความทุกข์ ความอาลัยอาวรณ์ คำประพันธ์ดังกล่าวนี้สืบทอดมาจากวรรณคดีเพื่อความบันเทิงในอดีต เช่น บทละครนิทานคำกลอน และนิราศ ปรากฏประปรายหลัง พ.ศ. 2475 และเริ่มมีบทบาทในวงวรรณกรรมควบคู่กับบทร้อยกรองกาพย์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2492 เรื่อยมา แต่เพิ่งจะมีอิทธิพลเต็มที่หลัง พ.ศ. 2501 เมื่อบทร้อยกรองกาพย์ชบเซาหลง

2. ร้อยกรองก้าวหน้า (Progressive) หมายความว่า คำประพันธ์ที่มีลักษณะแสดงความก้าวหน้าทางความคิด สะท้อนภาพสังคมตามความเป็นจริงให้ผู้อ่านทราบและเสนอความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคมขณะนั้น โดยอาศัยศิลป์ของการประพันธ์เป็นเครื่องแสดงออก คำประพันธ์ประเภทนี้ ปรากฏในประวัติวรรณคดีไทยเป็นครั้งแรก ใน

งานของ ท.ว.ส. วัฒนาโก¹ ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้สืบทอดความคิดนี้ได้แก่ "ครูเทพ"² นักปราชญ์คนสำคัญของไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง งานประพันธ์เหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อยู่บ้าง ในแง่ที่ช่วยพัฒนาความคิดของคนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้ที่เขียนคำประพันธ์แนวนี้ต่อมา ได้แก่ นายผี³ ทวีปวร⁴ เป็ลื่อง วรรมศรี อุชเชณี⁵ และจิตร ภูมิศักดิ์ งานลักษณะนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2490-2501 หลังจากนั้นอิทธิพลทางการเมืองทำให้งานประพันธ์แนวนี้หยุดชะงักไป และบทร้อยกรองพาฝันก็เข้ามามีบทบาทแทนที่

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอคำประพันธ์ร้อยกรองทั้ง 2 ประเภทนี้ เพื่อศึกษาวิวัฒนาการ และคุณแนวโน้มของผลงานในแต่ละสมัย

รูปแบบ (form) ของคำประพันธ์ร้อยกรองมีความสัมพันธ์กับเนื้อหา (content) อย่างแน่นแฟ้น ไม่สามารถจะแยกจากกันโดยเด็ดขาดได้ เนื้อหาจะอยู่ลอย ๆ โดยขาดรูปแบบไม่ได้ และรูปแบบก็จะปรากฏโดยปราศจากเนื้อหาไม่ได้เช่นกัน รูปแบบหนึ่ง ๆ เหมาะสำหรับเสนอเนื้อหาอย่างหนึ่ง ๆ ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้เขียนที่จะเลือกรูปแบบให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่ต้องการเสนอนั้น ผลที่ได้จึงจะเป็นความสมบูรณ์ทางศิลปะ

รูปแบบของคำประพันธ์ร้อยกรองไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมามีปรากฏในรูปของกลอนสุภาพเป็นส่วนใหญ่ มีกาพย์ยานีและโคลงสี่สุภาพเป็นอันดับรองลงมา เพราะ

ศูนย์วิทยพัทยากร

-
- 1 ท.ว.ส. วัฒนาโก นามปากกาของเทียนวรรณ ปรัชญาเมธี สมัยรัชกาลที่ 5-6.
  - 2 "ครูเทพ" นามปากกาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)
  - 3 นายผี นามปากกาของนายอัสนี พลจันทร์
  - 4 ทวีปวร นามปากกาของนายทวีป วรคิลก
  - 5 อุชเชณี นามปากกาของนางประคิน ชุมสาย ณ อยุธยา

เป็นรูปแบบที่สื่อความหมายให้อ่านเข้าใจได้ง่าย แต่ก็มีผู้เขียนบางคนนิยมใช้ฉันท์ ซึ่งเป็นคำประพันธ์ที่เข้าใจได้ยากและแต่งยากที่สุดเป็นรูปแบบ ซึ่งอาจเป็นเพราะความถนัดของผู้เขียนแต่ละคน เช่น นายชิต บุรทัต นอกจากนั้นก็ยังมีผู้นำรูปแบบของเพลงพื้นบ้านของไทยมาใช้ในการประพันธ์ร้อยกรอง เพื่อเสนอความเป็น "ชาวบ้าน" ในเนื้อหาของบทประพันธ์นั้น เช่น ผลงานของ "ครูเทพ" และ จิตร ภูมิศักดิ์ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบและเนื้อหานี้เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องชี้แจงโดยละเอียดในบทต่อไป

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคำประพันธ์ร้อยกรองกับสังคม

"ศิลปะทุกอย่างที่แสดงออกนั้น ย่อมมีความหมายและเกี่ยวพันกับชีวิตและสังคมอย่างสนิทแนบ เพราะศิลปะนั้นเป็นงานที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์" ¹

เมื่อมนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมสร้างงานศิลปะขึ้นมา งานเหล่านั้นก็ย่อมเกี่ยวพันกับชีวิตและสังคมของผู้สร้างงานศิลปะนั้น อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้เขียนคำประพันธ์ร้อยกรองก็เช่นเดียวกับผู้สร้างงานศิลปะทั่วไป ย่อมคุ้นเคยกับสภาพชีวิตและสังคมที่เขาดำรงอยู่ สภาพดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อความคิดความอ่าน ตลอดจนลักษณะนิสัยของเขาไม่มากนักอบ เป็นแต่ว่าเขา "มีสมรรถภาพที่จะแสดงอารมณ์ที่กรุ่นอยู่ในอกของคนสามัญออกมาอย่างชัดเจนและคมคายที่สุด" ² โดยอาศัยรูปแบบการประพันธ์เป็นเครื่องแสดงออก ด้วยเหตุนี้บุคลิกลักษณะและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เขียนจึงเป็นรากฐานสำคัญของกาประพันธ์ทั่วไป

¹ พิทยา, "อันว่าศิลปะ", ปิตุภูมิ ปีที่ 1 ฉบับที่ 34 (3 ธันวาคม 2499),

หน้า 28.

² วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์, "การจำแนกวรรณคดี"

(พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือ, 2504), หน้า 97.

งานเขียนเป็นผลของสังคม เป็นแหล่งบันทึกประสบการณ์ และประวัติศาสตร์ของ
คนในสังคมนั้น ผู้เขียนเป็นภาพถ่ายหรือสะท้อนภาพของสังคมที่เขาอยู่ไว้เป็นหลักฐานใน
งานของเขา ภาพของสังคมที่ปรากฏจะแจ่มชัดหรือคลุมเครือ จะถูกต้องหรือบิดเบือนไปก็
ย่อมขึ้นอยู่กับทัศนคติ (attitude) ของผู้เขียนแต่ละคนที่มีต่อสังคมหรือชีวิตในสมัยนั้น ๆ

ในอิตาลี

ชีวิตที่ศิลปินนำมาเสนอในวรรณคดีไทยส่วนมากก็มักเป็นด้านหึงงามน่าอ่าน
น่าฟัง เป็นด้านความโอฬารของชีวิตและความเป็นไปของชนชั้นสูง ความ
กล้าหาญในการสู้รบ ความสัมพันธ์อันชุลว การผจญภัย เป็นความจริงที่ว่า
วรรณคดีไทยก็มีรสแห่งความโศกเศร้า ความสลดรันทดใจ และความอาลัย
อาวรณ์อยู่เหมือนกัน เพราะมีการเสนอเรื่องความตาย ความพลัดพรากจากกัน
และความไม่สมหวัง แต่อารมณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่เพิ่มความงามของวรรณคดี หาก
เป็นสิ่งที่ขัดกับความงามไม่... วรรณคดีไทยและโลกหนังสือของไทยไม่นิยมที่
จะเสนอความขี้ริ้ว ขี้เหร่ ความยากจนจนแค่น ความเคียดแค้นที่เกี่ยวกับการ
ครองชีพ ความสำมะเลเทเมาและความเสื่อมทราม ทั้งในคานสังคมและ
ส่วนตัว ซึ่งอาจรวมเรียกว่า คานไม่พึงอภิรมย์ของชีวิต¹

เหตุที่เป็นเช่นนั้น น่าจะเป็นเพราะวรรณคดีไทยมักได้เค้าเรื่องมาจากวรรณคดี
อินเดียโบราณ ซึ่งอุคมไปค้ายเรื่องราวของชนชั้นสูง นอกจากนั้น กวีของไทยที่เป็นพระเจ้า
แผ่นดินและเจ้านายก็มีอยู่หลายพระองค์ เนื้อหาของวรรณคดีจึงวนเวียนอยู่กับชีวิตของชน
ชั้นสูงในสังคมนั้น

มาในระยะหลังไม่กี่ครั้งศตวรรษนี้ ผู้เขียนคำประพันธ์รอบรองบางคนเริ่ม
ตระหนักว่า สังคมไทยมิได้ประกอบไปด้วยความมั่งคั่งหรือความโอฬารของชีวิตแต่เพียง
คานเดียว สังคมไทยมีประชาชนมากมายที่อยู่ในสภาพที่ "ไม่พึงอภิรมย์ของชีวิต" และเขา
เหล่านั้นก็มีความคิดเห็นต่อสังคมที่เขาอยู่เช่นกัน แต่ไม่มีใครเสนอความคิดเห็นเหล่านั้น
ในวงวรรณกรรมไทยอย่างชัดเจน ผู้เขียนคำประพันธ์รุ่นใหม่จึงได้ใช้ความสามารถทางการ

¹ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 119.

ประพันธ์ของเขา "ระบายนามคิด ความรู้สึก และอารมณ์บางประการอันเป็นปฏิกริยาที่
เกิดขึ้นจากสภาพสังคมเมืองไทยยุคนั้น" ¹ ในคำประพันธ์ร้อยกรองของเขาแทนความคิด
เห็นของคนส่วนมากในสังคมและสิ่งที่เขาบรรยายออกมานั้นก็มีใจต้องการความสงสาร ความ
เห็นใจ เป็นเครื่องตอบแทน หากเพื่อชีวิตที่ดีกว่าของคนส่วนมากในสังคมภายภาคหน้า

ดังนั้น ผู้เขียนจะสะท้อนภาพของชีวิตและสังคมใดถูกต้องสมบูรณ์เพียงใด และมี
คุณค่าต่อประชาชนอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับความรู้สึกและความสำนึกของผู้เขียน แต่ทั้งนี้
เราจะมองข้ามการยอมรับของสังคมหาได้ไม่ หมายความว่าสังคมหรือคนอ่านสมัยนั้นต้องการ
ผลงานชนิดใด และยอมรับผลงานที่ผู้เขียนเสนอให้กับสังคมหรือไม่ด้วย

หากจะพิจารณาในแง่คนอ่าน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม เราก็จะมองเห็นความ
สัมพันธ์ระหว่างคำประพันธ์ร้อยกรองกับสังคมในอีกแง่หนึ่ง ความนิยมของคนอ่านจะเป็น
เครื่องกำหนดลักษณะของคำประพันธ์ได้ หากคนอ่านมีความสำนึกต่อสังคมที่เขาอยู่ ต้อง
การจะให้สังคมของเขามีสภาพดีขึ้น เหมาะสมยิ่งขึ้น งานเขียนในระยะนั้นก็จะเสนอออกมา
ในรูปคำประพันธ์ร้อยกรองก้าวหน้า ในทางตรงกันข้ามหากคนอ่านส่วนมากนิยมความฟุ้ง
เพื่อ ความสนุกสนานรื่นเริงและไม่รับผิดชอบต่อสังคมของเขาเท่าที่ควรแล้ว คำประพันธ์
ร้อยกรองระยะนั้นก็จะปรากฏในลักษณะร้อยกรองพาดินมากกว่า เพราะ "ความคล่องจอง
รองรับกันระหว่างความรู้สึกของกวี และความรู้สึกของมหาชนนี่เองซึ่งทำให้กวีนั้นเป็นที่นิยม
ของมหาชน" ²

ปฏิกริยาจากผู้อ่านจึงมีผลต่องานประพันธ์ในระยะต่าง ๆ มากทีเดียว นอกจากนั้น
ปฏิกริยาจากผู้อ่านยังมีอิทธิพลถึงขั้นทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมใดด้วยหากผู้อ่านส่วน

¹ ทีปกร ศิลปินนักรบของประชาชน, "โคลงทำ ...มรดกทางวรรณคดีไทย"
(พระนคร : ชมรมหนังสือแสงตะวัน, 2517), หน้า 155.

² วิทย์ ศิวะศรียานนท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

มากยอมรับสภาพชีวิตใหม่ที่ดีกว่าในงานของผู้เขียน ในทางกลับกัน หากผู้อ่านส่วนมากไม่ยอมรับสภาพสังคมนั้นสิ่งที่จะเปลี่ยนไปก็คือ ตัวผู้เขียนซึ่งอาจหมายถึงผู้เขียนคนเดียวกัน แต่เปลี่ยนแนวการเขียนตามความต้องการของมหาชน หรือมีจะนั้นก็อาจเปลี่ยนชุดผู้เขียนก็ได้

อย่างไรก็ตาม ยังมีคนอ่านอีกจำนวนหนึ่งที่จำเป็นต้องกล่าวถึงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคำประพันธ์ร้อยกรองกับสังคมนี้ ผู้อ่านจำพวกนั้นได้แก่ผู้มีอำนาจในการปกครองสังคมในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ คือรัฐบาลผู้บริหารประเทศ หากรัฐบาลนั้นเป็นรัฐบาลเผด็จการ และมีจิตใจแคบไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น งานประพันธ์ในช่วงนั้นก็จะถูกบังคับให้ปรากฏออกมาในลักษณะคล้อยตามนโยบายของรัฐบาล หรือกลายสภาพเป็นบทร้อยกรองพาฝันไปเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่เดียวกัน การบีบบังคับของรัฐบาลเผด็จการก็อาจทำให้เกิดคำประพันธ์ที่เป็นปากเสียงของประชาชนได้เหมือนกัน เมื่ออยู่ในภาวะที่มีการบีบบังคับรุนแรง หรือการเก็บกดถึงขีดสุด งานประพันธ์ลักษณะนี้ได้แก่ งานของจิตร ภูมิศักดิ์ หลัง พ.ศ. 2501 อันเป็นระยะที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินการปกครองประเทศเป็นต้น

การดูวรรณคดีจากสังคม และการดูสังคมจากวรรณคดีนั้น เป็นหลักการอันถูกต้องสำหรับพิจารณาคุณค่าของศิลปะ โดยถือศิลปะเพื่อชีวิตและชีวิตเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะนั้นเป็นเบื้องต้น คำว่า ชีวิต นี้ย่อมหมายถึงชีวิตของสังคมมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยปัญหาเศรษฐกิจการเมืองและวัฒนธรรม¹

ด้วยเหตุนี้ วิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงต้องนำเรื่องของสังคมมาศึกษาประกอบการวิเคราะห์คำประพันธ์ร้อยกรองไปพร้อม ๆ กัน เพราะสังคมและศิลปะใด ๆ ก็ตามมีความ

¹ บรรจง บรรเจอดศิลป์, "การดูวรรณคดีจากสังคม", ศิลปะ วรรณคดี กับชีวิต (พระนคร : กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 97.

สัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นดังคำกล่าวที่ว่า "รูปแบบของศิลปะย่อมเดินตามรอยเนื้อหาของมัน และการเมืองหรือการเศรษฐกิจสังคมย่อมเดินนำหน้าศิลปะอยู่เสมอ"¹

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

¹ จิตติน ธรรมชาติ, ภาวะของศิลปะภายใต้ระบอบเผด็จการฟาสซิสต์. พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : ชุมชนวรรณศิลป์ ม.ธ., 2517), หน้า 113.